

Nr 222.

Av herr **Olsson** i Norrhyttan m. fl., om anslag till understöd åt Sveriges åboförbund.

Sedan sex år tillbaka har här i landet verkat en sammanslutning, som helt säkert är värd mer erkänsla, än som hittills kommit den till del och som därtill torde vara förtjänt av offentligt stöd. Den har för första gången lyckats samla den ännu kvarvarande delen av den fordom talrika befolkning, som under namn av kronoåbor sedan urminnes tider odlat och brutit bygd i våra ödemarker och skogar, men som på ett ofta hårt sätt har till stor del utrotats från sina gamla hem.

Vi hänvisa rörande förbundets verksamhet till det här bifogade utdrag ur femårsberättelsen för Sveriges åboförbund.

För värnande av åbornas och på samma gång kronans rätt gentemot mäktiga intressen skall förbundet kunna utöva en för staten verkligt gagnande och betydelsefull verksamhet. Men förbundet har hittills saknat nödiga resurser. Vi vilja endast påminna om att statens rätt till under bruk skatteköpta hemman är beroende på, om åbon kan värna sin rätt och bibehålla sig vid besittningen av hemmanet. Kan åbon icke bibehålla sig vid hemmanet, så har kronan förlorat sin rätt å ett sådant hemman, även om bruket är nedlagt. Så har t. ex. å kronans vägnar uttagits stämning rörande återvinning av ett hemman Hallen i Hälsingland, sedan åbor med förbundets bistånd lyckats vinna åborätt vid såväl häradsrätten som Svea hovrätt.

Vi våga därför föreslå,

att riksdagen må för de tre åren 1919—1921 anslå ett belopp av 2,000 kronor årligen till under-

stöd åt Sveriges åboförbunds verksamhet under den kontroll, Kungl. Maj:t kan finna lämpligt föreskriva.

Stockholm den 26 januari 1918.

E. G. Nilsson.
Aug. Månsson.

Oscar Ericson.
Artur Ryberg.

C. G. Olsson.
Jon Jonsson.
P. J. Edberg.

Bilaga.

*Utdrag av berättelse över Sveriges åboförbunds verksamhet
1912—1916.*

Förbundets medlemsantal har under årens lopp stigit så att det nu uppgår till omkring 400. Organisationsarbetet erbjuder dock självfallet stora svårigheter, så långt avlägset som en del medlemmar äro boende. Det finnes medlemmar, som måste resa två mil för att komma till ett sammanträde i sin avdelning.

Emellertid stiger antalet av dem, som söka förbundets stöd och hjälp i sina svårigheter. Från Murjek och Haparanda ner till Orrefors bruk i Småland föreligga skrivelser i sådant syfte, alla upprepande samma historia om förlorade hem och lönlösa strider för den egna torvan, med därav följande hemlöshet och fattigdom.

Inemot 200 dylika brev ankomma ärligen till förbundet från olika delar av landet, i regel från personer som sakna medel att bekosta ens de allra nödvändigaste undersökningar av de förhållanden, under vilka de förlorat besittnings- eller äganderätt till sina hem. Det är beklämmande och det kännes för styrelsen smärtsamt att nödgas förklara att förbundet är ur stånd att i alla dessa fall hjälpa. Varje fall kräver en undersökning, mer eller mindre omständlig och tidsödande. Även fall, där styrelsen kan finna att möjligheter föreligga för ändring på rättslig väg, måste styrelsen lämna ohulpna av brist på tid och medel. Men tydligt är, att en institution av detta slag är av nöden och att den har en stor och betydelsefull uppgift att fylla.

Förbundets processer.

I enlighet med sina stadgar har förbundet redan från början sökt att även vid domstolarna bistå sina medlemmar i deras strävan att bibehålla sin besittningsrätt å hemman och lägenheter. En sådan verksamhet var nödvändig även ur den syn-

punkten, att det var av vikt att praktiskt utröna möjligheterna att med nuvarande lagbestämmelser skydda åbor och lägenhetsinnehavare av olika grupper vid deras jord och deras hem.

Tack vare de under arens lopp genom förbundet förda processerna har också en ganska rik erfarenhet härutinnan vunnits. Denna erfarenhet har visat och lärt oss att, vad beträffar åbor — eller lägenhetsinnehavare, som är benämningen på denna grupp — å rekognitionsskogshemman, så är deras ställning nästan rättslös med nuvarande författningar på området.

År 1913 förde nämligen förbundet tre särskilda processer rörande lägenheter och torp å rekognitionsskogar, upplåtna åt Ockelbo bruk i Gävleborgs län. På grund av förfarandet vid dylika lägenheters övergång från åborna till bruksägarna har man förstått skaffa dessa senare en i allmänhet juridiskt oätkomlig rätt till dessa torp. Vid skogarnas skattläggning ha dessa torp och lägenheter nämligen utan vidare »indragits» inom de stora hemmanens areal eller ägorymd, varigenom de formligen utplånats och — juridiskt — försvunnit som rättsliga föremål. Lägenheter, som sedan sekler funnits upptagna i jordeböckerna, uteslutas numera endast på grund av denna procedur ur jordeböckerna och anses som obefintliga. Om åbon framställer anspråk å sådant torp eller lägenhet, förklara domstolarna endast att det är indraget i hemmanet det eller det! Någon talan kan i regel ej med framgång föras i fråga om ett så behandlat torp! Metoden utgör ett bekvämt sätt att förvärva sig andras egendom. Genom skattläggning, skatteköp och lagfart är saken avgjord på administrativ väg utan laga dom eller rannsaking. Detta är förbundets dyrköpta erfarenhet i fråga om lägenheter och torp å rekognitionsskogshemman.

Något år senare inledde förbundet processer angående en annan grupp av hemman, de under bruk skatteköpta. Den första av dessa öppnades emellertid av motparten. Det var Kilafors bruks aktiebolag i Gävleborgs län, som till 19 maj 1914 uttog stämning till Bollnäs häradsrätt å åbon Lars Ersson å hemmanet Hallen nr 7, skattesålt till nämnda bruk 1754. Ersson vände sig till åboförbundet, som i mån av krafter åtog sig att bistå honom i rättegången. En anhållan hos åbokommittén att hos Kungl. Maj:t utverka ekonomisk hjälp bifölls ej. Emellertid lyckades försvaret av Erssons sak så att bruksbolagets alla yrkanden, vilka omfattade vräkning samt erläggande av tio års arrenden m. m., ogillades av såväl häradsrätten som hovrätten, varjämte Ersson förklarades innehava hemmanet med ständigt åborätt.

Målet har nu i revisionsväg av bolaget fullföljts till högsta domstolen.

Till den 26 augusti 1915 uttogo så åbopretendenter till ett antal av 26 stämning å Ljusne-Voxna bolag med yrkande att för en eller flera av dem tillerkännas åborätt å finnhemmanet Njupan i Voxna socken, skattesålt år 1729 till Voxna bruks understöd. Målet har sedan dess handlagts vid alla ordinarie ting. Häradsrättens utslag meddelades den 20 december och innehåller, att de nu i målet kärende åborna visserligen ej tillerkännas åborätten å hemmanet, men att åborätten dock icke övergått till bruket utan innehaves av annan å hemmanet boende. Domen kommer givetvis att överklagas.

Därmed har landets såväl äldsta som mest betydande åborättstvist, efter att ha vilat några år, på nytt dragits inför domstol. Redan på 1820-talet påbörjades nämligen rättegång mellan den dåvarande åbon å hemmanet å ena sidan samt Voxna

bruk å andra sidan, slutande med att åbon genom k. dom år 1836 tillerkändes åborätt. Under ständiga motgångar, men med en otrolig seghet ha åborna alltsedan dess stritt för sin rätt men utan att, trots den nämnda k. domen, kunna komma i besittning av åborätten å hemmanet. Ja, redan från 1700-talet berättas om tvister vid rätterna mellan brukets ägare och åborna å Njupan.

Under det nu pågående målets gång har antalet käreande vuxit till 86, beroende på att alla arvingarna velat vara med i målet, en även ur juridisk synpunkt nödvändig åtgärd.

För denna process hade åborna redan i december månad 1915 hos regeringen ingivit anhållan om rättshjälp från det av riksdagen beviljade anslaget. Denna anhållan synes icke av regeringen ha upptagits till avgörande, utan endast remitterats till åbokommittén. Någon hjälp har icke erhållits, utan ha åborna av egna medel sammanskjutit och hopsamlat vad som krävts för bestridande av kostnaderna för den ganska vidlyftiga processen. Sedan slutligen den rörande nämnda rättshjälp utfärdade kungörelsen av den 17 juni 1916 utkommit, ha de i denna process deltagande åborna meddelat, att de icke på däri fastställda grunder vilja äventyra en ansökan om rättshjälp.

Under år 1915 anhängiggjordes genom åboförbundet tvenne processer mot Hellefors bolag i Närke angående åborätt. Den ena instämdes inför Nora häradsrätt den 19 april av E. J. Rönn å $\frac{1}{10}$ mantal Silken, den andra den 29 november av Per E. Persson å $\frac{1}{4}$ mantal Lövsjön, båda i Hellefors socken. Kärändenas talan ogillades av häradsrätten på den grund att deras förfäder skulle på 1790-talet, skuldsätta som de voro, ha förmåtts av bruksägaren att till honom avstå sin stubbe- och röjsele rätt mot att de fingo sina skulder till bruket minskade med ett i förhållande till åborättens värde alltför obetydligt belopp, i ena fallet 90 rdr. De gamla åborna, som varken kunde läsa eller skriva, ha säkerligen ej haft någon föreställning om vad de underskrevo. De ha endast skrivit ett bomärke. Däremot har bruksägaren allt för väl haft reda på vad han gjorde, då han förmådde de utpinade åborna att för en obetydlighet bortgiva sina hemman. Tack vare sådana manipulationer skola nu för all framtid människorna vara fördrivna från dessa sina gamla hem.

Under år 1916 uppstod en allmän rörelse bland frälsekattebönder under Nissafors bruk i Jönköpings län. Sakens förhistoria är denna: Förnämligast under drottning Kristinas tid försålde kronan frälseräntorna av såväl skatte- som kronohemman åt adeln, som på grund av sin sålunda vunna frälserätt gjorde försök att slå under sig även äganderätten till böndernas hemman. Endast tack vare böndernas häftiga missnöje och hot om uppror nödgades förmyndarregeringen utfärda förordningar för böndernas skyddande mot dessa adelns försök. Ur denna böndernas opposition spirade slutligen kravet på reduktionen, som sedermera påbörjades av Karl X Gustav och under Karl XI:s regering kom till utförande.

Emellertid synas vissa rester av adelns övergrepp ha kvarstått här och där i landet. Så tyckes fallet vara vid Nissafors. Frälseräntan å en stor mängd hemman i omkringliggande socknar har på drottning Kristinas tid försålts till åtskilliga adelsmän och från dem har räntan sedermera övergått till Nissafors, som år 1797 förvandlades till fideikommiss. Såväl köpebrevet å räntan som åtskilliga av bonde-

ståndets opposition framtvingade författningar innehöllo dock bestämmelse om att bönderna ej finge »trängas från sin börd», d. v. s. att de skulle bibehållas vid äganderätten.

Detta oaktat har sådant utträngande dock i flera fall skett. Bönderna ha nu börjat en resning i avsikt att söka återvinna hemmanen. I detta syfte har talan angående fyra dylika hemman väckts vid Tveta, Wista och Mo häradsrätt. Åboförbundet har i mån av sina begränsade möjligheter stått bakom saken.

Då detta skrives har ännu intet utslag i målen fallit.

I allt äro 109 av förbundets medlemmar för närvarande invecklade i processer angående dels åbo- och besittningsrättigheter, dels äganderätt å hemman. Dessutom inneligga fullmakter från ett 20-tal andra med begäran, att förbundet måtte bistå dem i dylikt avseende. Framställningar hos administrativa myndigheter, kammarkollegium och länsstyrelserna, ha genom förbundet gjorts av ytterligare omkring 240 åbor och lägenhetsinnehavare, vilka framställningar numera torde till största delen vara på remiss till åbokommittén. Några av dem befinna sig hos Konungens befallningshavande, lantmäteristyrelsen, domänstyrelsen eller kammarkollegium för utredning.

Såsom framgår härav har åboförbundet blivit en centralpunkt, genom vilken personer, i behov av biträde för sina framställningar på hithörande områden, i sina bekymmer och svårigheter vända sig till vederbörande myndigheter.

Oaktat upprepade framställningar om rättshjälp har ingen sådan beviljats, varför utgifterna i alla dessa processer måst bestridas av åborna själva med egna små medel.